

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОБІЗНАНОСТІ ОСОБИ В УКРАЇНІ

У статті акцентується увага на важливості забезпечення політико-правової обізнаності громадян України в суспільно-політичній сфері в умовах активного розвитку структур громадянського суспільства в Україні, військової та інформаційної агресії з боку РФ. Метою цього дослідження є визначення рівня політико-правового забезпечення інформаційної обізнаності громадян України як важливого аспекту створення системи інформаційної безпеки в умовах інформаційної війни. За допомогою аналізу законодавства в інформаційній сфері визначено низьку ефективність рівня обізнаності громадян у суспільно-політичній сфері та надано рекомендації з питань її підвищення.

Ключові слова: обізнаність громадян; інформаційна політика; система інформаційної безпеки.

В умовах активного розвитку структур громадянського суспільства в Україні, військової та інформаційної агресії з боку РФ надзвичайної актуальності набуває проблема реалізації конституційного права громадян на інформацію. Події кінця 2013 – початку 2014 р. показали вражаючий вплив інформаційної промосковської пропаганди РФ на свідомість як російських, так і українських громадян. Метою цього дослідження є визначення рівня політико-правового забезпечення інформаційної обізнаності громадян України як важливого аспекту створення системи інформаційної безпеки в умовах інформаційної війни.

13 січня 2011 р. було ухвалено Закон України «Про доступ до публічної інформації» (далі – Закон про доступ до публічної інформації), який набрав чинності 9 травня 2011 р. Він визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень (органи місцевого самоврядування є такими, здійснюючи свої повноваження відповідно до Закону про місцеве самоврядування), інших розпорядників публічної інформації, визначених законом, та інформації, що становить суспільний інтерес. Під публічною інформацією, як вказано у статті 1 Закону про доступ до публічної інформації, мається на увазі відображена та задокументована будь-якими засобами і на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом. Варто відзначити, що акти

органів місцевого самоврядування ухвалюються ними у процесі виконання своїх обов'язків у силу наявного повноваження на їх ухвалення згідно зі статтею 59 Закону про місцеве самоврядування. Під інформацією, яка становить суспільний інтерес, відповідно до статті 29 нової редакції Закону України «Про інформацію» від 13 січня 2011 р., що набрав чинності разом із Законом про доступ до публічної інформації 9 травня 2011 р., вважається в тому числі й інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; вказує на можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману тощо. Згідно з пунктом 1 частини 1 статті 13 Закону про доступ до публічної інформації, органи місцевого самоврядування як суб'єкти владних повноважень, рішення яких є обов'язковими для виконання, визнаються розпорядниками інформації. Відповідно до частини 1 статті 15 Закону про доступ до публічної інформації, вони зобов'язані оприлюднювати свої ухвалені нормативно-правові акти й акти індивідуальної дії (крім внутрішньоорганізаційних), *проекти власних рішень, що підлягають обговоренню*, а також інформацію про нормативно-правові засади діяльності. Як убачається з частини 2 статті 15 зазначеного Закону, інформація, передбачена частиною першою цієї статті, підлягає обов'язковому оприлюдненню невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів із дня затвердження документа. У разі наявності в розпорядника інформації офіційного веб-сайту така інформація оприлюднюється на веб-сайті із зазначенням дати оприлюднення документа і дати оновлення інформації. Тому з 9 травня 2011 р. органи місцевого самоврядування

зобов'язані оприлюднювати свої рішення невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів із дня прийняття. Згідно з пунктом 4 частини 1 статті 24 Закону про доступ до публічної інформації, особи, винні в неоприлюдненні інформації відповідно до статті 15 цього Закону, будуть нести відповідальність. Але кримінальної відповідальності в законодавстві не передбачено. Лише через суд особа, яка вважатиме, що неоприлюдненням органом місцевого самоврядування своїх рішень порушено її права та законні інтереси, може притягнути орган місцевого самоврядування до цивільно-правової відповідальності, яка має компенсаційний характер. Виходячи з аналізу змісту статей 12, 13, 14, частини 1 статті 15 і статті 23 цього Закону, особа може оскаржити бездіяльність органу місцевого самоврядування щодо неоприлюднення рішення та дії такого органу щодо відмови в наданні відповідного рішення на запит до суду відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Як відомо, таке оскарження здійснюється шляхом подання адміністративного позову. При цьому суд, виходячи з вимог пункту 1 частини 1 статті 183-2 КАС України, повинен буде розглядати такий позов у порядку скороченого провадження. Тож на сьогодні в правовому регулюванні оприлюднення органами самоврядування своїх рішень є суттєві прогалини, пов'язані з тим, що на законодавчому рівні не передбачені чіткі строки для такого оприлюднення. Урегулювання таких строків у статутах окремих територіальних громад або ж регламентах роботи рад проблеми не вирішує [1].

Це стосується, зокрема, і принципу гласності, що дістав в Україні певне правове підґрунтя: Конституція 1996 р. закріпила право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (частина 1 статті 34); право надсилати індивідуальні чи колективні звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб (стаття 40); право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір (частина 2 стаття 34) тощо [2].

Стаття 10 Закону «Про інформацію» зобов'язує державні органи всіх рівнів інформувати про свою діяльність та про ухвалення рішення, а стаття 21 визначає засоби оприлюднення офіційної інформації, включно з безпосереднім наданням такої інформації зацікавленим особам (усно, письмово чи в інший спосіб) [3].

Серед позитивних кроків в інформаційній сфері слід також відзначити ухвалення Верховною Радою України низки законодавчих актів у галузі регулювання інформаційних правовідносин (зокрема, Закон України «Про інформацію» (1992 р.), Закон України «Про державну таємницю» (1994 р.), «Звід відомостей, що становлять державну таємницю» (затвердила у 2001 р. Служба безпеки України) та ін.). Проте реальний стан справ у сфері свободи інформації досить далека від норм, закріплених законодавством (особливо у відносинах між особою та органами публічної влади).

Ситуація в цій сфері ускладнюється насамперед існуванням великої кількості підзаконних нормативно-

правових актів, багато положень яких гальмують практичну реалізацію права на інформацію. Зокрема, порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації; вони містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави (її регламентує відповідна Інструкція – постанова Кабінету міністрів України від 27 листопада 1998 р.). Зростає кількість неопублікованих відомчих актів, які стосуються здійснення права на інформацію [4; 5]. Це становить грубе порушення норм конституційного законодавства України та принципів міжнародного права. Для порівняння можна взяти Швецію, де від 1937 р. діє закон «Про державну таємницю» та закон «Про свободу преси» 1766 р.; це – єдині акти, що регулюють питання реалізації права на інформацію і пов'язані з цим обмеження. Жодних інших нормативно-правових документів немає, що пояснюється повнотою правового регулювання цих відносин. Зважаючи на західноєвропейський досвід (і шведський зокрема), в Україні слід було б затвердити Інформаційний кодекс; він повинен заповнити наявні в законодавстві прогалини, усунути суперечки між положеннями законів та відомчих нормативно-правових актів, а головне – зробити діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування більш відкритою, прозорою для всіх членів громадянського суспільства.

Досить часто трапляються випадки порушення законодавства про інформацію. Зокрема, у відповідь на запити громадян керівники державних органів у багатьох ситуаціях намагаються обмежитися частковою відповіддю по телефону або застосовують відверті «відписки» чи взагалі не відповідають на запитання [6].

Досі для широкого загалу залишається невідомою структура і штати навіть вищих органів державної влади; сума коштів, використаних на утримання апарату; питання, що були предметом розгляду на засіданнях цих органів; кількість отриманих та розглянутих звернень, заяв і скарг громадян тощо [7].

Згідно з розпорядженням Президента України (1996 р.), усі міністерства, Генеральна прокуратура, центральні і місцеві органи виконавчої влади, Служба безпеки України зобов'язані проводити щомісячні брифінги для належного інформування громадськості про свою діяльність. На практиці ж такі брифінги проводить лише Генеральна прокуратура та Міністерство внутрішніх справ України, і в законодавстві немає інших приписів, які б установлювали чітку відповідальність за такі правопорушення. На нашу думку, така ситуація підлягає виправленню.

Останніми роками зросла також кількість документів із грифами «не для друку», «для службового використання», що є насамперед результатом довільного трактування законодавства про державну таємницю з боку чиновників [8]. Адже згідно зі статтею 1 Закону України «Про державну таємницю», гриф секретності має містити відомості про ступінь секретності інформації («особливо важливі», «цілком таємно», «таємно»), строк засекречування інформації та посадову особу, яка надала зазначений гриф [9]. Звідси випливає, що встановлення додаткових, не передбачених Законом грифів є порушенням права на вільне отримання інформації.

Для усунення такого недоліку в реалізації конституційних норм необхідно розробити та ухвалити Закон «Про інформаційну відкритість органів державної влади та місцевого самоврядування», у якому слід чітко визначити інформацію, доступ до якої обмежується, і мету обмеження. Необхідно також змінити конституційне регулювання інформаційних правовідносин, а саме: на рівні Основного Закону закріпити норму про недопущення монополізму засобів масової інформації [10].

Про тенденцію зростання обсягу засекречуваної інформації свідчать ухвалені Верховною Радою в 1999 р. зміни до Закону «Про державну таємницю». Адже до інформації у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, яка може бути віднесена до державної таємниці, відтепер додано також інформацію у сфері науки і техніки, про особовий склад органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність; про результати перевірок, здійснених згідно з законом прокурором у порядку відповідного нагляду за дотриманням законів. Ці обмеження носять анти-демократичний характер і не мають конституційного підґрунтя, оскільки прокуратура та інші правоохоронні органи захищають від протиправних посягань інтереси суспільства в цілому та індивіда зокрема, а тому мають бути максимально відкриті в інформаційному аспекті задля належного інформування суспільства про свою діяльність.

Ще більшу тривогу викликає ставлення органів публічної влади до існування незалежних засобів масової інформації та можливості демократизації законодавства, оскільки прогресу в цьому напрямі, на жаль, поки що не помітно [11-14]. Адже в 1999 р. Президента України було внесено до списку Купера Американським Комітетом захисту журналістів, який звинуватив Президента в застосуванні надмірного податкового тиску на незалежні ЗМІ, у бездіяльності на фоні масового закриття опозиційних газет і журналів [15].

Багато газет, телерадіокомпаній тощо перебувають у скрутному матеріальному становищі та в фінансовій залежності від великих олігархів, що також суттєво ускладнює отримання громадянами повної інформації про діяльність владних органів.

Отже, можна зробити висновок, що раціональне вирішення проблем політико-правового забезпечення інформаційної обізнаності громадян в Україні створить умови для ефективної системи інформаційної безпеки в сучасній ситуації інформаційної війни. Інформаційно відкрите суспільство, на нашу думку, є однією з засад суспільного прогресу та практичної реалізації української національної ідеї на засадах розвитку демократичної, правової, соціальної Української держави, але тільки за умови достатнього рівня інформаційної обізнаності громадян.

Оскільки інформаційний фактор суспільного розвитку набуває глобального значення, це дає підстави говорити про феномен інформаційної революції як результату двох паралельних процесів: постійного зростання ролі та обсягів інформації, необхідної для забезпечення життєдіяльності суспільства та вдосконалення технологій її накопичення і розповсюдження [16].

Аналіз свідчить, що з 1991 р. сума знань у світі подвоювалася щорічно, а сумарна складність далеко не всіх необхідних управлінських задач у світі складала величину порядку 10ⁿ операцій протягом року, що потребувало б залучення в системах управління не менше ніж 10 млрд працівників для виконання такого обсягу розрахунку вручну [28]. Разом із тим зростання кількості інформації супроводжувалось розвитком інформаційних технологій, тобто комплексу методів, способів і засобів, що забезпечують пошук, збирання, реєстрацію, накопичення, зберігання, поширення, захист та відображення інформації за допомогою автоматизованих систем [17].

У руслі цих тенденцій у 2000 р. державами «великої вісімки» було ухвалено Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства, що інформативно-телекомунікаційні технології є одним із найбільш важливих факторів, які впливають на формування суспільства XXI ст. [18].

Становлення нової інформаційної реальності вимагає активного управлінського впливу держави на розвиток інформаційної сфери. Базовим принципом при цьому повинно бути те, що перетворення інформації на стратегічний ресурс розвитку передбачає застосування стратегічного рівня державного управління, який характеризується необхідністю врахування багатоманітних постійних та тимчасових факторів, охоплення значного хронологічного періоду, орієнтацією на комплексність і різноманітність ресурсної бази, формування системності, становлення контролю за реалізацією поставленої мети, забезпечення відкритого характеру планування управлінської діяльності [19].

Ключову роль у процесі державного управління інформаційною сферою відіграють державна інформаційна політика та політика інформатизації. Різниця між ними полягає в тому, що якщо державна інформаційна політика ставить за мету розв'язати проблеми, пов'язані з діяльністю засобів масової інформації, забезпечити свободу слова та регламентувати основні аспекти інформаційної діяльності, то завданням політики інформатизації є забезпечення науково-технічних, організаційно-економічних та технологічних умов створення інформаційної інфраструктури та формування національних інформаційних ресурсів. Необхідно також відзначити, що інформаційна політика несе в собі соціально-політичний аспект, а політика інформатизації технічний – аспект однієї і тієї ж проблеми – побудови в Україні інформаційного суспільства.

Уперше про необхідність побудови в Україні інформаційного суспільства було проголошено в програмі інтеграції України до Європейського Союзу, схваленій Президентом України 2000 р., і визначено коротко-, середньо- та довгострокові пріоритети в цій галузі. Ідеологічні засади інформаційного суспільства в Україні задекларовано також у посланні Президента України до Верховної Ради від 30 квітня 2002 р., а конкретні завдання щодо побудови інформаційного суспільства закріплено в програмі діяльності Кабінету Міністрів України, яка передбачає комплекс різнопланових заходів.

Важливе значення для розвитку інформаційної сфери в Україні має також Концепція національної інформаційної політики, схвалена Верховною Радою України в першому читанні 2003 р., в якій інформаційне суспільство визначається як фаза розвитку, де ключовими продуктами виробництва є інформація і знання, та ставляться завдання створення правових, економічних і організаційних умов для формування в Україні розвинутого інформаційного суспільства.

Вважаємо, що стратегія державного управління інформаційною сферою повинна включати в себе подальшу багатопланову діяльність державних органів щодо розробки та реалізації державної політики, державних концепцій та планів інформаційного розвитку.

Правові норми щодо можливості використання змістовного інформаційного ресурсу за результатами науково-технічної діяльності стосуються інтересів таких рівноправних продуцентів (вони ж є споживачами) інформації, як держава, окремі юридичні та фізичні особи. Відносини між ними як суб'єктами володіння інформацією регулюються нормами практично всіх галузей права. Оскільки державне замовлення є найбільш поширеною формою участі наукових технологій, техніки і матеріалів і надає гарантії забезпечення не лише фінансовими, а й матеріально-технічними засобами, передбачає гарантований збут продукції, то питання власника цієї продукції та її інформаційної складової набуває першорядного значення.

В Україні необхідно законодавчо врегулювати порядок фінансування робіт у сфері створення і використання НТІ (залежно від форми фінансування): пряме бюджетне фінансування організації; оформлення державного замовлення; спільне фінансування з іншими співвиконавцями; зовнішні інвестиції позабюджетного характеру; фінансування з власного прибутку організації; іноземні інвестиції. Форма фінансування впливає на визначення гарантій і виключених прав виконавців і самої організації, на порядок включення конкретних об'єктів до складу майна організації та її нематеріальних активів.

Нормативно встановленими цілями державної системи НТІ мають бути: інформаційне забезпечення науково-технічних розробок; інформаційна підтримка управління результатами науково-технічної діяльності, що перебувають у власності держави; сприяння створенню ринку інформаційної продукції і послуг та просуванню інформації про вітчизняні науково-технічні досягнення на світовий ринок. Згідно з цими цілями для Державної системи НТІ встановлюються і функції загальносистемного управління й організації роботи з НТІ.

Доцільно законодавчо закріпити правовий статус ДСНТІ – найважливішої системи інформаційних ресурсів України, що формується як розподілена автоматизована інформаційно-довідкова, науково-аналітична система, яка підтримує діяльність зі збору, систематизації, науково-інформаційної обробки первинної НТІ, надання інформації користувачам, а також здійснює рекламу, сприяє інноваційній діяльності на основі державних інформаційних ресурсів. До

структури ДСНТІ можуть входити міжгалузеві, галузеві, тематичні й регіональні центри НТІ, що працюють у розподіленому мережевому режимі.

Інституційна складова державної політики формування і використання змістовного інформаційного ресурсу дає змогу послідовно здійснювати комерціалізацію науково-технічних досягнень, забезпечення охорони інтелектуальної власності, популяризації наукових здобутків.

Удосконалення системи державного управління і захисту інформаційних ресурсів залежатиме від визначення державою її цілей щодо СНІР, державно-управлінських функцій щодо їх досягнення та оптимальної структури державних органів для виконання цих функцій.

На систему комунікацій, яка є основою СНІР, значно впливають різноманітні зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх чинників належать: економічні, політичні, правові та культурні особливості конкретної держави, а також держав, інституції чи організації яких співпрацюють із конкретною інформаційною системою; наявність конкурентів, що виробляють аналогічну продукцію, та фірм-поширювачів; стан сфери потенційних споживачів (потреба в інформації, платоспроможність тощо), розвиток телекомунікаційних систем передачі інформації. До внутрішніх факторів належить: виробнича та маркетингова діяльність із виробництва та поширення інформаційних продуктів і послуг; відносини з партнерами; відносини структури, що забезпечує поширення НТІ, з іншими службами; позиція на інформаційному ринку; стратегія ціноутворення; організація рекламної діяльності; спроможність швидко реагувати на зміни вимог щодо форми та якості інформаційних продуктів і послуг, технічного оснащення, наявності доступу до телекомунікаційних мереж. Названі чинники стимулюють систему комунікації до динамічного розвитку, реструктуризації основних компонентів, а також забезпечують сталість системи комунікацій, визначають напрями інституційної політики щодо використання інформаційного ресурсу.

Організаційні елементи інформаційної інфраструктури, у межах якої формується змістовний інформаційний ресурс за результатами науково-технічної діяльності, можуть виступати економічними суб'єктами як підприємницького, так і міжнародного процесу збагачення інформаційного ресурсу через обмін окремими відомостями у правовому полі нашої держави. Відповідно. ці економічні суб'єкти підпадають під дію міжнародного права і вітчизняного законодавства у сфері формування та розвитку ДСНТІ.

Удосконалення правового регулювання відносин у цій сфері вимагатиме вирішення проблем гармонізації: нормативно-правового забезпечення, формування і використання державного ресурсу НТІ зі стандартами СОТ, іншими чинними міжнародними нормами, угодами і зобов'язаннями.

Значну увагу має бути приділено порядку документування й обліку результатів науково-технічної діяльності, насамперед як державного ресурсу науково-технічної інформації (НТІ). У зв'язку з цим постає питання щодо класифікації НТІ.

Класифікатори НТІ доцільно затверджувати на державному рівні актами органів, відповідальних за систему класифікаторів, реєстрів і кадастрів. Тобто необхідно вибудувати систему обліку НТІ: внутрішній первинний облік результатів науково-технічної діяльності; статистичний облік; державний облік НТІ в системі державних інформаційних ресурсів, бухоблік НТІ у складі нематеріальних активів.

На основі національних інтересів України в інформаційній сфері, які мають бути визначені Доктриною інформаційної безпеки України, формуються стратегічні й поточні завдання державної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки в цивільному обігу результатів інтелектуальної діяльності. Виділено дві основні складові безпеки: інформація, інформаційна інфраструктура і правовий статус людини і громадянина у сфері інформаційної діяльності; діяльність суб'єктів національних інтересів щодо оволодіння інформацією, розвитку інформаційної інфраструктури суспільства і її використання для задоволення інтересів особи, суспільства і держави, сталого розвитку нації і, як наслідок, система суспільних відносин, об'єктом яких є інформація й інформаційна інфраструктура [20].

Безпека інформації полягає в захищеності від загроз її здатності задовольняти потреби суб'єктів національних інтересів. Загрози національним інтересам в інформаційній сфері ми визначаємо як сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку заподіяння шкоди об'єктам національних інтересів в інформаційній сфері й діяльності щодо реалізації цих інтересів. Їх можна поділити на загрози діяльності влади щодо реалізації національних інтересів в інформаційній сфері і загрози об'єктам національних інтересів в інформаційній сфері, які, у свою чергу, можна поділити на загрози інформації, інформаційній інфраструктурі та правового статусу людини в інформаційній сфері. Особливої уваги вимагає вивчення та вироблення системи безпеки проти нього – кібертероризм (інформаційно-мережевий тероризм).

Серед загроз інформаційній безпеці України, вільному використанню результатів діяльності в галузі науки і техніки, тобто сукупності умов і факторів, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави, ми виділяємо такі: недостатню затребуваність економікою України нових передових науково-технічних рішень і оригінальних розробок; скорочення обсягів досліджень на стратегічно важливих напрямках світового науково-технічного розвитку; небезпеку вільного обігу певних результатів інтелектуальної діяльності, обмежених законодавством України; нерозвиненість організаційної інфраструктури, адекватної ринковим умовам, і систем захисту результатів інтелектуальної діяльності в науково-технічній сфері як комерційної таємниці; роз'єднаність системи обліку результатів науково-технічної діяльності, виконаних за бюджетні кошти, і засобів контролю за їхнім використанням; недостатність нормативної бази для включення результатів інтелектуальної діяльності до економічного обігу, недооцінка нематеріальних активів підприємств, галузей і економіки країни в цілому; зниження комерційного потенціалу результатів інтелектуальної

діяльності військового і подвійного призначення внаслідок недосконалості процедур передачі таких результатів із військової до цивільної сфери; деформація системи відтворення науково-технічних кадрів і науково-технічного потенціалу країни; тенденція створення пільгових умов для поширення на українському ринку зарубіжних технологій і науково-технічної продукції і, як наслідок, посилення технічної залежності України в інформаційній сфері; активація дій закордонних організацій, спрямованих на неправомірне одержання результатів інтелектуальної діяльності українських учених; експансія імпорتنих технологій, що значно знижують попит на вітчизняну продукцію [21].

У сфері зовнішньої політики можна визначити кілька основних напрямів забезпечення інформаційної безпеки держави: розробка державної політики у сфері вдосконалення інформаційного забезпечення зовнішньополітичного курсу країни; розробка та реалізація комплексу заходів щодо посилення безпеки інформаційної інфраструктури органів виконавчої влади, які причеті до реалізації зовнішньої політики держави; надання українським представництвам та організаціям за кордоном повноважень щодо здійснення заходів із питань нейтралізації поширюваної там дезінформації про зовнішню і внутрішню політику України.

Слід виділити дві основні групи прав і свобод людини і громадянина в інформаційній сфері, що відрізняються використаними для їх правового закріплення юридичними засобами. Першу групу складають права і свободи, користування якими пов'язане з діяльністю в межах установлених законом дозволів (свобода думки, переконань; доступ до відомостей, необхідних для збереження життя і здоров'я, доброго імені). Другу групу становлять права і свободи, що полягають у забороні всім суб'єктам права реалізовувати дії в інформаційній сфері або у визначенні умов, за яких такі дії дозволені (заборона пошуку, одержання, передачі й поширення інформації про діяльність людини із задоволення потреб, не пов'язаних із життям суспільства і держави (приватного життя); захист інтересів, пов'язаних із використанням результатів інтелектуальної діяльності людини іншими особами; обмеження свободи вираження переконань; недопустимість цензури).

Важливим завданням державної влади є встановлення необхідного балансу між потребою у вільному обміні інформацією і припустимими обмеженнями її поширення в інтересах національної безпеки, іншої суспільної необхідності та захисту життя, здоров'я та гідності громадян.

Відтак набуває особливого значення проблема законодавчого регулювання відносин, пов'язаних із реалізацією права громадян на інформацію. Це право є одним із засобів інформаційного забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина. Законодавчу основу його реалізації становить міжнародні правові норми, традиції і норми національного законодавства.

Аналіз європейських законів про свободу інформації, прийнятих у 70-90-і рр. XX ст., дає змогу відзначити певний алгоритм в їх схемі та змісті:

державний апарат – громадянин – посередники. Вони вирішили проблеми відносин держави і громадянина щодо гарантій прозорості державної влади і запропонували відчутні обмеження на свободу доступу до інформації приватного характеру. Ці закони відіграли позитивну роль в організації, упорядкуванні гарантій права людини на одержання інформації з урядових джерел, забезпечили певний ступінь прозорості влади й активізували розв'язання інформаційних проблем захисту інформації задля інтересів держави і суспільства. Позначивши зобов'язання і зв'язок владних структур і громадянина в межах національного інформаційного простору, закони не врахували розширення інформаційного простору до планетарних масштабів. Можливості розвитку електронної комерції, документообігу в управлінських структурах забезпечення інновацій у сфері медицини, освіти, інших соціально важливих сферах на основі інформаційних технологій по-новому ставлять питання перед правом і політикою всіх держав світу.

Поряд із загальними правилами в законах, що регулюють відносини в певній сфері суспільного життя, визначені умови й вимоги щодо використання права на інформацію в кожному окремому випадку. Така конкретизація виявляється в уточненні низки позицій: яку чи про що інформацію громадянин має право одержувати, від кого, в яких документах чи інформаційних системах вона міститься, в яких формах і за яких умов може бути реалізоване право на одержання й використання інформації, якими є права, обов'язки і відповідальність суб'єктів, що надають інформацію на вимогу громадянина та ін.

В Україні на законодавчому рівні залишається не визначеним правовий режим інформації з обмеженим доступом (крім державної та банківської таємниці), а саме: службової, військової, комерційної, медичної, адвокатської, попереднього слідства, дорадчої кімнати, страхування, нотаріальних дій, а також деяких видів конфіденційної інформації.

Якщо не встановлено правовий режим інформації з обмеженим доступом, то фактично не можна без збитків для суспільства й держави забезпечити формування й розвиток інформаційних ресурсів, установити режим доступу до цієї інформації інших держав у процесі міжнародного співробітництва. Спроба встановлення обмежень щодо доступу до певних видів інформації на рівні підзаконних актів суперечить вимогам Європейського Союзу.

Отже, держава має взяти на себе відповідальність за управління інформаційним ресурсом, маючи за мету підвищення рівня політико-правового забезпечення інформаційної обізнаності громадян України як важливого аспекту створення системи інформаційної безпеки в умовах інформаційної війни. Організований належно цей ресурс стане знаряддям досягнення економічної, технологічної та наукової переваги, що й спостерігається у світі як цілком закономірний зв'язок між обсягами використання, зокрема, науково-технічної інформації, продуктивністю праці народу і конкурентоспроможністю держави, міцний правовий статус інформаційної політики. Формування громадянських рис особистості нами вбачається як вивчення мотиваційної сфери громадянського самовизначення та її мовно-політичної проекції на інститут демократичної громадянськості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 9 травня 2011 р. // Голос України. – 2011.
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Урядовий кур'єр. – 1996. – 13 липня. – № 129-130.
3. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 48.
4. Тодика Ю. Вдосконалення законодавства про інформацію з обмеженим доступом – вимога сьогодення / Ю. Тодика, В. Серьогін // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 4.
5. Захаров Є. Свобода доступу до урядової інформації / Є. Захаров, І. Рапп // Бюлетень «Свобода висловлювань і приватність». – 2000. – № 4 (8).
6. Захаров Є. Свобода доступу до урядової інформації / Є. Захаров // Бюлетень «Свобода висловлювань і приватність». – 2001. – № 1 (9).
7. Захаров Є. Свобода доступу до урядової інформації / Є. Захаров, І. Рапп // Бюлетень «Свобода висловлювань і приватність». – 2000. – № 4 (8).
8. Тодика Ю. Вдосконалення законодавства про інформацію з обмеженим доступом – вимога сьогодення / Ю. Тодика, В. Серьогін // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 4.
9. Тодика Ю. Вдосконалення законодавства про інформацію з обмеженим доступом – вимога сьогодення / Ю. Тодика, В. Серьогін // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 4.
10. Тодика Ю. Вдосконалення законодавства про інформацію з обмеженим доступом – вимога сьогодення / Ю. Тодика, В. Серьогін // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 4.
11. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну таємницю»» від 21 вересня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 49.
12. Кушніренко О. Інформаційна безпека як принцип дотримання основ конституційного ладу України / О. Кушніренко, Т. Слинко // Проблеми законності. – Випуск 33. – Харків, 1998.
13. Слинко Т. Конституційно-правові аспекти забезпечення права на інформацію в Україні / Т. Слинко // Проблеми законності. – Випуск 40. – Харків, 1999.
14. Нисевич Ю. А. Информационный фактор политической модернизации / Ю. А. Нисевич // Вестник Московского университета. – Сер. 12. Политологические науки. – 2001. – С. 91–100.
15. Машлыкин В. Г. Европейское информационное пространство / В. Г. Машлыкин. – М., 1999. – 96 с.
16. Територіальна організація влади в Україні: статус і повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування / [за заг. ред. А. П. Зайця]. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 928 с.
17. Про першочергові заходи інформатизації : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 789. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.
18. Тапскотт Д. Електронно-цифрове общество. Плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта / Д. Тапскотт. – М., 1999. – 406 с.
19. Боднар І. Міжнародна інформатизація / І. Боднар. – Львів : Новий світ, 2000; 2005. – 216 с.
20. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : [монографія] / О. В. Соснін. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.; Соснін О. В. Основы

информационной безопасности: конспект лекций для студентов направления 1601 «Информационная безопасность» / О. В. Соснин. – Днепропетровск : Национальная горная академия, 2001. – 87 с.

21. Беляков К. И. Управление и право в период информатизации : [монография] / Беляков К. И. – К. : КВЦ, 2001. – 307 с.

К. Невзорова,

*Черноморский государственный университет имени Петра Могилы,
г. Николаев, Украина*

ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ОСВЕДОМЛЕННОСТИ ЧЕЛОВЕКА В УКРАИНЕ

В статье акцентируется внимание на важности обеспечения политико-правовой осведомлённости граждан Украины в условиях активного развития структур гражданского общества, военной и информационной агрессии со стороны РФ. Целью данного исследования есть определение уровня политико-правового обеспечения информационной осведомлённости граждан Украины в общественно-политической сфере как важного аспекта создания системы информационной безопасности в условиях информационной войны. При помощи анализа законодательства в информационной сфере выявлено низкую эффективность уровня осведомлённости граждан в общественно-политической сфере и предложены рекомендации по её повышению.

Ключевые слова: осведомлённость граждан; информационная политика; система информационной безопасности.

K. Nevzorova,

*Petro Mohyla Black Sea State University,
Mykolayiv, Ukraine*

POLITICAL AND LEGAL ENVIRONMENT OF PERSONAL INFORMATION AWARENESS IN UKRAINE

The article focuses on the importance of political and legal awareness of citizens of Ukraine under active development of civil society, military and informational aggression by Russia. The aim of this study is the definition of the level of political and legal maintenance of information awareness of citizens of Ukraine as an important aspect of creating a system of information security in the information war. By analysis of the legislation in the sphere of information revealed a low level of awareness promises more effective citizens in the political sphere and its recommendations on improving.

Keywords: awareness of citizens; information policy; information security system.

Рецензенти: *Семенченко Ф. Г.*, д. політ. н., професор, Херсонський національний технічний університет, м. Херсон;

Бобіна О. В., к. і. н., доцент, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Николаїв.